

RAPPORT

Vleermuisonderzoek Sporthal Diemen

onderzoek in het kader van de Wet natuurbescherming
(beschermde soorten)

Klant: Gemeente Diemen

Referentie: BG5657WATRP1911251427

Status: Definitief

Datum: 25 november 2019

HASKONINGDHV NEDERLAND B.V.

Laan 1914 no.35
3818 EX AMERSFOORT
Water

Trade register number: 56515154

+31 88 348 20 00 **T**

+31 33 463 36 52 **F**

info@rhdhv.com **E**

royalhaskoningdhv.com **W**

Titel document: Vleermuisonderzoek Sporthal Diemen

Ondertitel: onderzoek in het kader van de Wet natuurbescherming (beschermde soorten)

Referentie: BG5657WATRP1911251427

Status: P01.01/Definitief

Datum: 25 november 2019

Projectnummer: BG5657-101-103

Opgesteld door: Tessa van Vreeswijk MSc

Gecontroleerd door: Arne Kijk in de Vegte

Datum/paraaf: 28-10-2019 / AKIDV

Goedgekeurd door: Claudia Algra

Datum/paraaf: 25-11-2019 / CA

Classificatie

Vertrouwelijk

Disclaimer

No part of these specifications/printed matter may be reproduced and/or published by print, photocopy, microfilm or by any other means, without the prior written permission of HaskoningDHV Nederland B.V.; nor may they be used, without such permission, for any purposes other than that for which they were produced. HaskoningDHV Nederland B.V. accepts no responsibility or liability for these specifications/printed matter to any party other than the persons by whom it was commissioned and as concluded under that Appointment. The integrated QHSE management system of HaskoningDHV Nederland B.V. has been certified in accordance with ISO 9001:2015, ISO 14001:2015 and ISO 45001:2018.

Inhoud

1	Inleiding	3
1.1	Aanleiding	3
1.2	Doel	3
1.3	Wettelijk kader	3
2	Het plangebied en de voorgenomen ontwikkeling	4
3	Methode	6
4	Resultaten	7
5	Effectanalyse en toetsing Wet natuurbescherming	8
6	Conclusie	9
7	Literatuur	10

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Gemeente Diemen is van plan om de bestaande sporthal aan de Prins Bernhardlaan te Diemen te renoveren. De exacte wijze van renoveren is nog niet bekend.

In opdracht van de gemeente Diemen heeft Royal HaskoningDHV middels een quickscan flora en fauna de effecten op mogelijk aanwezige natuurwaarden onderzocht. Uit deze quickscan is gebleken dat niet op voorhand kan worden uitgesloten dat er rust- en voortplantingsplaatsen van vleermuizen aanwezig zijn in de Sporthal.

Alle vleermuizen in Nederland zijn beschermd onder categorie 3.5 van de Wet natuurbescherming. Een nader onderzoek naar vleermuizen moet uitwijzen of er verblijfplaatsen binnen het plangebied aanwezig zijn en welke functie het plangebied voor vleermuizen vervuld. Hiermee kan bepaald worden of de ingreep leidt tot een overtreding van de Wet natuurbescherming. Gemeente Diemen heeft Royal HaskoningDHV verzocht dit nader onderzoek uit te voeren. In dit rapport worden de resultaten van dit onderzoek beschreven.

1.2 Doel

De resultaten van dit onderzoek worden getoetst aan de kaders van de Wet natuurbescherming (onderdeel soorten). Hieruit volgt of de voorgenomen ingreep leidt tot een overtreding van de Wet natuurbescherming en of een ontheffing in het kader van de Wet natuurbescherming (onderdeel soorten) nodig is.

Voorliggende rapportage is een aanvulling op de quickscan die in 2019 is uitgevoerd (van Vreeswijk, 2019). Samen geven deze onderzoeken een volledig en actueel beeld van de aanwezigheid van beschermde soorten binnen het plangebied. Hierdoor kan voorliggende rapportage dienen als ondersteunend document bij een eventuele ontheffingsaanvraag in het kader van de Wet natuurbescherming (onderdeel soorten).

1.3 Wettelijk kader

De Wet natuurbescherming is op 1 januari 2017 in werking getreden en vervangt sindsdien de Natuurbeschermingswet 1998, de Flora- en faunawet en de Boswet. De wet bevat regels voor de bescherming van in het wild levende dier- en plantensoorten en de belangrijkste natuurgebieden in Nederland. Daarnaast bevat de wet onder meer bepalingen over de jacht en over houtopstanden.

Naast de bescherming van natuur en biodiversiteit voorziet de Wet natuurbescherming in de decentralisatie van taken en bevoegdheden en de vereenvoudiging van regelgeving. De Europese regelgeving, met name de Vogel- en habitatrichtlijn, vormt het kader en het uitgangspunt van deze wet. Het instrumentarium van de Wet natuurbescherming sluit aan op het huidige omgevingsrecht en de toekomstige Omgevingswet.

De Wet natuurbescherming kent naast de algemene zorgplicht (artikel 1.11) nog drie hoofdstukken die van belang zijn voor ruimtelijke ingrepen. Dit betreft hoofdstuk 2 (Natura 2000-gebieden), hoofdstuk 3 (Soorten) en hoofdstuk 4 (Houtopstanden). Voor dit project is alleen hoofdstuk 3 (Soorten) relevant. In dit rapport wordt daarom enkel aan dit hoofdstuk getoetst. In bijlage 1 wordt dit hoofdstuk verder toegelicht.

2 Het plangebied en de voorgenomen ontwikkeling

De sporthal is gelegen aan de Prins Bernhardlaan te Diemen (Figuur 2-1). De gemeente Diemen is voornemens om de sporthal te renoveren. De exacte wijze van renoveren is nog niet bekend.

De sporthal heeft op meerdere plekken stootvoegen en luchtroosters waar vleermuizen naar binnen kunnen vliegen en achter de daklijst of in de spouw kunnen kruipen (Figuur 2-2).

Figuur 2-1. Het plangebied (rood omlijnd).

Figuur 2-2. Potentiële invliegopeningen voor vleermuizen in de sporthal. Foto's: Royal HaskoningDHV, 2019.

Omschrijving omgeving rond de sporthal

Ten noorden van de sporthal staan nog twee andere gebouwen: het gebouw van sportvereniging Zeeburg en een gebouw in het noorden van het plangebied waar o.a. Basic Fit en fysiotherapie is ondergebracht. Deze twee gebouwen zijn geen onderdeel van de huidige onderzoeksopdracht. Ten noorden van de sporthal liggen twee verharde sportvelden en een speelveld van zand. In het noorden en zuiden zijn

parkeerplaatsen aanwezig. Ten oosten van de sporthal loopt in noord-zuidrichting een sloot met aan de oostkant ervan een strook moestuinen van 30 meter breed. Ten westen van de sloot ligt een groenstrook die wordt gedomineerd door wilg, esdoorn en els. De ondergroei bestaat uit klimop en hier en daar hulst. Langs het zuidwesten van de zuidelijke parkeerplaats ligt een driehoekig grasveld met daarop een tiental bomen. Vanaf de westkant van de sporthal loopt langs de waterrand een groenstrook naar het noorden tot aan de kruising met de Willem de Zwijgerlaan. Tussen de bomen ligt een wandelpad dat tevens als speelruimte voor kinderen is ingericht. Langs de oevers van de watergangen groeit riet. In de berm van de oprit naar de parkeerplaats ten zuiden van de sporthal staan twee grote treurwilgen.

Scope

In dit onderzoek is enkel de sporthal onderzocht. De omgeving, waaronder de groenstrook ten oosten van de sporthal, is op verzoek van de opdrachtgever buiten de scope van dit onderzoek gelaten.

3 Methode

Er is gericht onderzoek uitgevoerd naar de aanwezigheid van zomer-, kraam-, paar- en winterverblijfplaatsen van gebouwbewonende vleermuissoorten, zoals laatvlieger en gewone dwergvleermuis. Het onderzoek is uitgevoerd conform het Vleermuisprotocol 2017, zoals opgesteld door de brancheorganisatie Netwerk Groene Bureaus (NGB) en de Gegevensautoriteit Natuur (GaN). Door de inventarisatie conform het Vleermuisprotocol 2017 uit te voeren, wordt juridisch gezien voldaan aan de vereiste onderzoeksinspanning. Tijdens alle bezoeken waren de weersomstandigheden ideaal voor het inventariseren van vleermuizen.

Het nader onderzoek bestaat uit de volgende onderdelen:

- zomerverblijfonderzoek, bestaande uit drie onderzoeksrondes tussen 15 mei en 15 september, waarvan minstens twee avondbezoeken, één ochtendbezoek en één bezoek in de kraamperiode, met een tussentijd van minimaal 20 dagen;
- kraamverblijfonderzoek, bestaande uit twee onderzoeksrondes, tussen 15 mei en 15 juli, beide bezoeken in de avond, met een tussentijd van minimaal 30 dagen;
- paarverblijfonderzoek, bestaande uit twee onderzoeksrondes, tussen 15 augustus en 1 oktober, waarvan ten minste één avondbezoek, met een tussentijd van minimaal 20 dagen;
- winterverblijfonderzoek, bestaande uit twee onderzoeksrondes tussen 1 augustus en 10 september, vanaf 00:00 tot 02:00u 's nachts, met een tussentijd van minimaal 10 dagen.

Een aantal onderzoeksronden konden worden gecombineerd. Op basis van de geschikte onderzoeksperiode voor vleermuizen zijn vijf onderzoeken uitgevoerd door telkens twee vleermuisdeskundigen, zie hiervoor Tabel 3-1. Deze onderzoeken zijn uitgevoerd door Frans van Bommel, Vita Hommersen en Johan Thissen, allen werkzaam voor Van Bommel Faunawerk.

Er is op basis van geluid en zicht geïnventariseerd. De twee waarnemers onderzochten ieder apart twee gevels van de sporthal met een Pettersson D240x en namen vleermuisgeluiden op met een Roland Edirol R-05. Bij ieder veldbezoek stonden bij de sporthal ook twee Pettersson D500X-apparaten in het veld, een aan de zuidzijde (D500X-1) en een aan de noordzijde (D500X-2) (figuur 2). Dit zijn apparaten, die automatisch ultrasone geluiden opnemen.

Tabel 3-1. De voorgeschreven onderzoeksinspanning conform Vleermuisprotocol 2017 met doel, moment van de dag en duur.

Datum	Doel	Dagdeel	Onderzoekers
27 mei 2019	kraam- en zomerverblijfplaatsen	avond	F. van Bommel en J. Thissen
26 juni 2019	kraam- en zomerverblijfplaatsen	avond	F. van Bommel en J. Thissen
2 augustus 2019	zomer- en winterverblijfplaatsen	avond en ochtend	V. Hommersen en J. Thissen
20 augustus 2019	paar- en winterverblijfplaatsen	avond	V. Hommersen en J. Thissen
15 september 2019	paarverblijfplaatsen	avond	F. van Bommel en J. Thissen

Tabel 3-2. Data en weeromstandigheden van de vleermuisonderzoeken.

Datum	Zon op/onder	Tijdstip (uur)	Weer	Temperatuur	Wind
27 mei 2019	21:44	21:46 – 23:46	Droog, geheel bewolkt	14 °C	~3 Bft
26 juni 2019	22:04	21:45 – 00:05	Droog, geheel bewolkt	16 °C	~3 Bft
2 augustus 2019	21:28 / 6:01	00:00 – 02:00 / 03:50 – 06:01	Droog, 70% bewolkt	16 °C	~2 Bft
20 augustus 2019	20:53	21:57 – 02:00	Droog, 60% bewolkt	12 °C	~2 Bft
15 september 2019	19:54	21:02 – 23:09	Droog, 70% bewolkt	16 °C	~2 Bft

4 Resultaten

Bij de veldbezoeken werden in totaal vier soorten vleermuizen rondom de sporthal waargenomen: rosse vleermuis, laatvlieger, ruige dwergvleermuis en gewone dwergvleermuis. De resultaten van de vijf veldbezoeken kunnen als volgt samengevat worden.

De rosse vleermuis was steeds slechts een passant hoog in de lucht. Ook de laatvlieger is maar enkele keren op route waargenomen. De sporthal en de nabije omgeving hebben voor deze soorten geen betekenis als leefgebied.

Voor de ruige dwergvleermuis en gewone dwergvleermuis heeft het terrein rond de sporthal een zekere betekenis als foerageergebied. Op woensdag 26 juni 2019 werden één tot twee ruige dwergvleermuizen foeragerend waargenomen bij de elzen langs de watergang ten westen van de sporthal, net ten noorden van de voetgangersbrug. Op die avond werden ook enkele gewone dwergvleermuizen langs de bomen rond de parkeerplaats, met name in het driehoekige bosje aan de zuidwestpunt van de sporthal waargenomen. Gezien het lage aantal individuen kan worden gesteld dat het geen essentieel foerageergebied betreft.

Er zijn geen zomerverblijven, kraamverblijven, paarverblijven of winterverblijven van vleermuizen aangetroffen.

5 Effectanalyse en toetsing Wet natuurbescherming

De sporthal heeft geen functie als vaste zomer-, kraam-, paar- en winterverblijfplaats voor vleermuizen. Het terrein rond de sporthal heeft een zekere betekenis als foerageergebied. Essentieel foerageergebied kan echter worden uitgesloten.

Er zijn in relatie tot vleermuizen geen belemmeringen voor de renovatie van de sporthal. Er worden geen verbodsbepalingen van de Wet natuurbescherming overtreden ten aanzien van vleermuizen. Zodoende is er geen ontheffing in het kader van de Wet natuurbescherming (soorten) nodig om de voorgenomen ontwikkeling te mogen uitvoeren.

Indien nodig: nog nader onderzoek naar migratie- en vliegroute en boombewonende vleermuizen

De omgeving, waaronder de groenstrook ten oosten van de sporthal, is op verzoek van de opdrachtgever buiten de scope van dit onderzoek gelaten. Er kan niet worden uitgesloten dat de bomen aan de oostkant van het plangebied door vleermuizen als essentiële migratie- en vliegroute wordt gebruikt. Ook zijn er bomen aanwezig met holten, dood hout en/of loszittende stukken bast. Bovendien bevatten enkele bomen spechtengaten. Deze holten kunnen geschikt zijn als kraam- of zomerverblijfplaats voor bijvoorbeeld ruige dwergvleermuis en rosse vleermuis. De loszittende stukken bast kunnen geschikt zijn als paarverblijfplaats voor een soort als de ruige dwergvleermuis. Deze soort wordt veel aangetroffen in spleten (achter loszittende schors) en gaten in bomen in waterrijk gebied. Het is vooralsnog niet uit te sluiten dat de bomen worden gebruikt als migratie/vliegroute of verblijfplaats van vleermuizen. Door het verwijderen van de bomen/struiken kan er sprake zijn van een overtreding van de Wnb. Daarom moet voorafgaand aan het verwijderen van de bomen/struiken een nader onderzoek naar vleermuizen worden uitgevoerd.

6 Conclusie

De sporthal heeft geen functie als zomer-, kraam-, paar- en/of winterverblijfplaats van vleermuizen. Een overtreding van de Wnb ten aanzien van vleermuizen kan worden uitgesloten.

Er worden geen verbodsbepalingen van de Wet natuurbescherming overtreden ten aanzien van vleermuizen. Derhalve is er geen ontheffing in het kader van de Wet natuurbescherming (soorten) nodig om de sporthal te renoveren.

De omgeving, waaronder de groenstrook ten oosten van de sporthal, is op verzoek van de opdrachtgever buiten de scope van dit onderzoek gelaten. Het is vooralsnog niet uit te sluiten dat de bomen worden gebruikt als migratie/vliegroute of verblijfplaats van vleermuizen. Door het verwijderen van de bomen/struiken kan er sprake zijn van een overtreding van de Wnb. Daarom moet voorafgaand aan het verwijderen van de bomen/struiken hiervoor moet eerst een nader onderzoek naar vleermuizen worden uitgevoerd.

7 Literatuur

van Vreeswijk, T. (2019). Quick scan Wet natuurbescherming. Sporthal Diemen. Referentie: BG5657WATRP1903261018. Royal HaskoningDHV, Amersfoort.

Netwerk Groene Bureaus. Vleermuiswerkprotocol 2017. <https://www.netwerkgroenebureaus.nl/werken-aan-kwaliteit/vleermuisprotocol>

BIJLAGE 1 Beschermingsregimes soorten

De Wet natuurbescherming kent drie algemene beschermingsregimes waarin de voorschriften van de Vogelrichtlijn, Habitatrichtlijn en twee verdragen (Bern en Bonn) zijn geïmplementeerd en waarin aanvullende voorschriften zijn gesteld voor de dier- en plantensoorten die niet onder die specifieke voorschriften vallen, maar wel bescherming nodig hebben. Het gaat om de volgende beschermingsregimes:

Beschermingsregime soorten Vogelrichtlijn (paragraaf 3.1)

Dit zijn alle van nature in Nederland in het wild levende vogels (zoals bedoelt in artikel 1 van de Vogelrichtlijn).

Beschermingsregime soorten Habitatrichtlijn (paragraaf 3.2)

Dit zijn soorten die genoemd zijn in Bijlage IV bij de Habitatrichtlijn, Bijlage I of II bij het Verdrag van Bern en Bijlage II bij het Verdrag van Bonn.

Beschermingsregime andere soorten (paragraaf 3.3)

Dit zijn soorten die genoemd zijn in Bijlage A en B van de Wet natuurbescherming. Het gaat hier om de bescherming van zoogdieren, amfibieën, reptielen, vissen, dagvlinders, libellen, kevers en vaatplanten voorkomend in Nederland.

A1.1 Verbodsbepalingen

Elk van deze beschermingsregimes kent zijn eigen verbodsbepalingen en vereisten voor vrijstelling of ontheffing van de verboden. De verbodsbepalingen in de paragrafen 3.1 en 3.2 zijn een-op-een overgenomen uit de genoemde richtlijnen en verdragen en zijn uitsluitend van toepassing op de in deze richtlijnen en verdragen genoemde soorten. De bepalingen in paragraaf 3.3 zien op de 'nationale' andere soorten die zijn genoemd in de bijlagen A en B bij de Wnb. Hiervoor geldt een kleiner aantal verbodsbepalingen. In

Tabel 7-1 zijn de verbodsbepalingen weergegeven.

A1.2 Ontheffings- en vrijstellingsmogelijkheden

Artikelen 3.3, 3.8 en 3.11 bevatten de ontheffings- en vrijstellingsmogelijkheden van de genoemde verboden. Voor soorten van de Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn kan alleen vrijstelling worden verleend op basis van de in deze richtlijnen genoemde belangen (bijvoorbeeld openbare veiligheid of ter bescherming van flora en fauna). Onder de Wet natuurbescherming zal voor deze soorten een ontheffingsplicht gaan gelden, behalve als het bevoegd gezag, de provincie of het ministerie van LNV, door middel van een zogenoemde vrijstelling anders besluit. De bevoegdheid voor het verlenen van een ontheffing of vrijstelling wordt overgeheveld naar de provincie¹.

Voor de 'andere soorten' van artikel 3.10 kunnen provincies en het ministerie van LNV een algemene vrijstelling van de vergunningplicht vaststellen middels een verordening. Door de Provincie Noord-Holland zijn deze vrijstellingen in de *Verordening vrijstellingen soorten* vastgelegd, welke op 3 oktober 2016 door de Provinciale Staten is vastgesteld. Voor ruimtelijke ingrepen geldt hierdoor een vrijstelling van de ontheffingsplicht voor een aantal meer algemeen voorkomende soorten zoogdieren en amfibieën.

¹ Met uitzondering van aantal in art 1.3 van de Wet natuurbescherming genoemde projecten (van nationaal belang)

Tabel 7-1 Verbodsbepalingen Wet natuurbescherming

Beschermingsregime soorten Vogelrichtlijn § 3.1	Beschermingsregime soorten Habitatrichtlijn § 3.2	Beschermingsregime andere soorten § 3.3
Art. 3.1 lid 1 Het is verboden in het wild levende vogels opzettelijk te doden of te vangen.	Art. 3.5 lid 1 Het is verboden soorten in hun natuurlijk verspreidingsgebied opzettelijk te doden of te vangen.	Art. 3.10 lid 1a Het is verboden soorten opzettelijk te doden of te vangen.
Art. 3.1 lid 2 Het is verboden opzettelijk nesten, rustplaatsen en eieren van vogels te vernielen of te beschadigen, of nesten van vogels weg te nemen.	Art. 3.5 lid 4 Het is verboden de voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van dieren te beschadigen of te vernielen	Art. 3.10 lid 1b Het is verboden de vaste voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van dieren opzettelijk te beschadigen of te vernielen.
Art. 3.1 lid 3 Het is verboden eieren te rapen en deze onder zich te hebben.	Art. 3.5 lid 3 Het is verboden eieren van dieren in de natuur opzettelijk te vernielen of te rapen.	Niet van toepassing
Art. 3.1 lid 4 en lid 5 Het is verboden vogels opzettelijk te storen, tenzij de storing niet van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding van de desbetreffende vogelsoort.	Art. 3.5 lid 2 Het is verboden dieren opzettelijk te verstoren.	Niet van toepassing
Niet van toepassing	Art. 3.5 lid 5 Het is verboden plantensoorten in hun natuurlijk verspreidingsgebied opzettelijk te plukken en te verzamelen, af te snijden, te ontwortelen of te vernielen.	Art. 3.10 lid 1c Het is verboden plantensoorten in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te plukken en te verzamelen, af te snijden, te ontwortelen of te vernielen.

A1.3 Zorgplicht soortenbescherming

Voor alle planten en dieren (dus ook voor soorten, die niet zijn opgenomen in de Wnb) geldt de algemene zorgplicht conform Wnb art. 1.11. Deze plicht houdt in dat eenieder 'voldoende zorg' in acht moet nemen voor alle in het wild levende planten en dieren en hun leefomgeving (LNV, 1998). Veelal komt de zorgplicht erop neer dat tijdens werkzaamheden negatieve effecten op planten en dieren zoveel mogelijk moet worden voorkomen en dat bij de inrichting aandacht moet worden besteed aan de realisatie van geschikt habitat voor plant en dier.

De zorgplicht geldt altijd en voor alle planten en dieren, of ze beschermd zijn of niet, en in het geval dat ze beschermd zijn ook als er ontheffing of vrijstelling is verleend. De zorgplicht betekent niet dat er geen effecten mogen optreden, maar wel dat dit, indien noodzakelijk, op zodanige wijze gebeurt dat de verstoring en eventueel lijden zo beperkt mogelijk is.

Opzettelijkheid

In de Wet natuurbescherming is voor veel verbodsbepalingen de term opzettelijk van toepassing. Niet-opzettelijke handelingen waarbij verbodsbepalingen overtreden worden zijn niet verboden. Daarbij is van belang dat het Europese Hof van Justitie in zijn jurisprudentie heeft bepaald dat onder opzet ook voorwaardelijke opzet moet worden begrepen²: *“Daarvan is sprake als iemand een handeling verricht en daarbij bewust de aanmerkelijke kans aanvaardt dat zijn gedragingen schadelijke gevolgen hebben voor een dier of plant...”*.

² EHVJ zaak C-103/00 en zaak C -22 1/04

Wezenlijke invloed

Met de term 'wezenlijke invloed' wordt bedoeld op een wezenlijk negatieve invloed op een soort of populatie. Om te bepalen of er sprake is van een wezenlijk (negatieve) invloed dienen de effecten van de activiteiten of werkzaamheden op de populatie te worden onderzocht. Of hiervan sprake is hangt af van de lokale, regionale, landelijke en Europese stand van de soort. Op welk van deze niveaus de effecten op een soort moeten worden onderzocht, hangt af van de soort (zie voorbeelden). Er is geen sprake van een wezenlijke invloed wanneer de populatie de mogelijke negatieve effecten van de activiteiten of werkzaamheden zélf op een zodanige wijze (bijvoorbeeld doordat er voldoende uitwijkmogelijkheden zijn naar een volwaardig leefgebied elders) teniet kan doen dat er geen invloed is op de gunstige staat van instandhouding van de soort. In alle gevallen geldt proportionaliteit. Effecten op een zeer zeldzame soort zullen op een lager niveau moeten worden gezien dan een zeer algemene soort. Bij soorten die zich niet over grote afstanden kunnen verplaatsen, zoals amfibieën, reptielen, planten en veel soorten insecten, is eerder sprake van een wezenlijk negatieve invloed dan bij soorten die zich over grotere afstanden kunnen verplaatsen. Verder is van belang of het effect van tijdelijke of permanente aard is. Van tijdelijke effecten kan een populatie van een soort zich over het algemeen gemakkelijker herstellen dan wanneer het om een aanhoudend negatief effect gaat.